

Техните гласове

Малцинствата в България, политиката на държавата и медийният пейзаж

Евгений Дайнов, февруари 2005 година

Въведение

Стартовата хипотеза на проект “Гласовете на отхвърлените: повече възможности за малцинствените групи посредством медиите”, написан от Център за социални практики – София (ЦСП) през втората половина на 1990-те години и стартирал през 2002 година, съдържаше определени схващания за: а/ силните и слабите страни на българското общество от гледна точка на неговия потенциал за развитие; б/ съставните части на българското общество; в/ инструментите за ускоряване на развитието на обществото в посоката, определена от националното съгласие като “превръщането в съвременна европейска страна”; г/ и идеи за вероятното бъдещо състояние на съвременните общества като цяло.

Тези схващания, допълнени от конкретиката на работата в последващите години, задават контекста и основанията на проекта, на настоящия анализ, както и на произтичащите от него препоръки към основните действащи лица.

А. Ресурси и рискове за българското общество

От командвано и неуверено в себе си общество, никога не успяло да се модернизира, България се придвижва към едно непривично ново и съвременно състояние. В такова състояние носещите стълбове на развитието са първо, увереният в себе си *индивид*, притежаващ основните умения за постигането на благополучие и, второ, справедливо представените в обществения дневен ред различни обществени *групи* и слоеве. Тези групи включват и етническите, религиозни и културни малцинства, които са съставна част на съвременната българска нация.

Рисковете по този път са, съответно, липсата на увереност и на умения, необходими на индивидите, от една страна и от друга – справедливостта на представителството, в националния дневен ред, на различните групи, слоеве и малцинства.

Б. Съставът на българското общество

Свърши онази историческа епоха, в която – както се опасява Джон Стюарт Мил през третата четвърт на 19-ти век – се очакваше напредъкът да означава опростяване и уеднаквяване на структурата на обществото. Напротив, очевидно е, че съвременните общества стават все по-сложни и мозаечни. Светогледът и мотивациите на хората вече не се определят от някаква сравнително проста класова структура, а – от многобройни принадлежности на отделните индивиди към различни групи, не всички от които са социални. Например, средният ром принадлежи едновременно на някаква нация, на ромската общност, на някоя под-група на тази общност, на някой регион, на някоя религия, както и на най-бедната класа в страната.

В различни ситуации тези разнообразни принадлежности, в определени комбинации, определят поведението, желанията, тревогите и жизнените стратегии на такъв човек. Заварената структура на българското общество рязко се усложнява, а в него се появяват все повече напълно нови групи – и нови малцинства, като китайското, арабското и подобни – които стават част от нацията и, следователно, търсят смисъла на своята принадлежност към нея.

България е, и все повече ще бъде, многоетническа, многоезична, многокултурна, многорелигиозна и дори – многорасова нация. И всички стратегии за национално развитие трябва да стъпват върху тази реалност – и да имат способността да интегрират, комбинират и оформят в системна цялост тази пъстрота.

В. Инструментите за развитие

След поредица от изследвания и анализи, още във втората половина на 1990-те години, в ЦСП бяхме стигнали до следното важно заключение относно капаните и ресурсите за развитие на нашето общество.

Историческото наследство на *държавното строителство* в България съдържа в себе си изкушението да бъдат конструирани свръх-централизирани и прекомерни (по размерите и властта си) административни и държавни структури, в крайна сметка съсредоточаващи в себе си гигантски ресурс, който да разпределят по един непрозрачен и неподотчетен начин. В съвременните условия това е риск, защото този тип конструкции на властта изкривяват пазарните правила, подкопават върховенството на закона и гражданското участие и така създават условия, които не стимулират конкурентоспособността – и следователно, слагат спирачки на развитието.

Не е случайно, че най-последователните обвинения към всички български правителства са били и остават в областта на корупцията, неподотчетното упражняване на власт, липсата на справедливост и неприлагането на закона.

Историческото наследство, в областта на *изграждане на обществото*, съдържа силен елемент на самоорганизация – и взаимен контрол – на обществените групи в мащаба на населеното място и на професията. Тази самоорганизация днес наричаме “гражданско общество”, а онзи териториален мащаб, на който хората намират за най-лесно да се самоорганизират, е общината.

От тези изводи извеждаме следното обобщение: България би се модернизирала най-бързо и най-успешно тогава, когато обществените реалности се градят отдолу-нагоре – от общината и гражданите нагоре към центъра. За централната власт остава ролята на регулатор на отношенията, на създател на условията за развитие, както и на наложител на закона.

Ако това е така, то въпросът за представителството на групите – вкл. на малцинствата – става ключ към развитието и модернизирването на обществото, особено като се има предвид специфичната българска чувствителност на тема “справедливост”. *Представителство* в случая ще рече: справедливо участие в националния дебат и формирането на националните (т.е. – на всички) приоритети и цели от старна на малцинствата; участието им в оформянето и вземането на решения относно управлението, събирането и разпределянето на ресурс и така нататък. В работата по проект “Гласовете на отхвърлените: повече възможности за малцинствените групи посредством медиите”, ние нямахме ресурса да се занимаем сериозно с участието на тези групи при вземането на решения. Съсредоточихме вниманието си върху представителството на две малцинства и една специфична група – роми, турци и българи-мюсюлмани – в националния дебат. Интересуваше ни доколко техните групови и общностни интереси, страхове, дневни редове, надежди и желания са част от националния дебат – т.е. част от оформянето на бъдещето на страната. Искахме да разберем кой и как ги представлява.

Тъй като в съвременните условия арената на оформянето на националния дневен ред са медиите, то и нашето внимание се съсредоточи предимно там. Сред откритията ни бяха следните забележителни факти:

- при наличието на най-малко 15 на сто от нацията, съставена от етническите, културни и религиозни малцинства, те заемат по-малко от 1 процент от медийното пространство;

- доколкото има медийно отразяване на малцинствените теми, огромното мнозинство от присъствието е на темата “роми”, като преобладаващо тези материали се занимават с ромите като: а/ бедни и/ или б/ престъпни;

- останалото отразяване е съсредоточено предимно около празниците и културата на тези групи;

- и огромната част от авторите на отразяването на малцинствената проблематика са православни българи.

Следователно, като най-скромна цел на работата, оттук произлизат следните направления:

- да се постигне увеличаване на процента и развитие на съдържанието на медийно внимание, предоставено за отразяване на малцинствената проблематика;

- малцинствените и специфичните групи да могат сами, не само през посредници, да представят в медиите – пред националната публика – дневния ред на своите общности.

Според тези изводи се структурира и работата по проекта. От една страна, проследихме представянето на малцинствената проблематика в медиите. От друга – обучихме максимално количество представители от групите на ромите, турците и българите-мюсюлмани в умения за общуване чрез медиите, както и в минималния комплект добри практики, способстващи креативното общуване с властта (т.е. адресирахме, макар и на начално ниво, въпроса с участието при вземането на решения).

Стъпихме върху инструментите на гражданското общество и практическото обучение, но с пълното съзнание, че в крайна сметка те могат да променят действителността само в някакви точки, “микро”-размери – т.е., че големият напредък се случва тогава, когато държавата използва натрупания опит в подобни инициативи, за да формира и да прилага трайна и целенасочена национална политика.

Г. Международният контекст – бъдещето на обществата

Стартирахме работата по проекта в свършено различна от сегашната международна среда – преди терористичните атаки от 11 септември 2001 година. Тогава, преди да паднат кулите в Ню Йорк, всички очакваха държавите постепенно да губят власт и прерогативи в полза, от една страна, на международни организации като ЕС, ООН, НАТО и подобни и, от друга – в полза на гражданското общество. Бъдещето се привиждаше като едно състояние на минимална държава, на максимално отворени граници и на все по-високо ниво на самоорганизация на различните групи граждани и тяхното напредващо участие в обществения дебат и в управлението.

Заплахата от световен тероризъм рязко промени ситуацията. На дневен ред се върна желанието за силна (способна да се отбранява) държава, на затворени граници, на бдителна власт и на превъоръжаване с нов тип оръжия и армии. Темата за гражданското общество отиде на заден план, а в международните среди дори се появи определена подозрителност към гражданското самоорганизиране: ами ако самоорганизиращите се граждани се окажат терористи?

Промяната в климата не намали ефективността на гражданските подходи и инструменти за развитие, но намали желанието на централната власт, навсякъде по света, да интегрира успешни граждански практики в държавната политика и в управлението. С други думи: гражданското общество започна да изчезва от радарния екран на държавата и на международните институции, тъй като на негово място се появиха нови и неотложни проблеми.

Тази промяна да не ликвидира полезността от гражданското действие само по себе си – в България, например, вече не можем да си представим развитието,

особено на ниво общини, без участието на организирани граждани. Но същевременно е очевидно, че пренасянето на най-добрите практики на нивото на държавното управление стана силно проблематично. Затова, впрочем, стават все по-необходими онези аналитични усилия, които предлагат на държавната власт реалистични и практически препоръки, почерпени от опита на гражданското действие.

Рамките на проблематиката за представителството на малцинствата

Съществува огромен масив от международни и български официални документи, които изискват от държавата да прави определени неща по отношение представителството на малцинствата, с оглед постигането на цели и спазването на принципи. От решаващо значение са документите на ООН, на Европейския съюз (ЕС), на Съвета на Европа (СЕ), на Организацията за сътрудничество и сигурност в Европа (ОССЕ) и на българската законодателна власт.

Всички те са, в еднаква степен, задължителни за българската държава. Санкциите за неизпълнение на документите на ЕС са по-непосредствени и това стимулира обществото да се концентрира предимно върху тях. Но в международната общност съществува експертно съгласие, че всъщност най-конкретни и ясни са документите на ОССЕ, от които ЕС често черпи своите приоритети.

*** По линия на ООН** главният документ е международната спогодба относно гражданските и политическите права (International Covenant of Civil and Political Rights) от 1966 година. Основното тук се намира в параграф 25, според който всички граждани, без оглед на религия, майчин език и национално потекло, трябва да могат ефективно да участват в “управлението на общите дела”, както и да имат справедлив и равен достъп до позиции в управлението.

Според документ на ООН от 1992 година, наречен Декларация за правата на лица от национални, етнически, религиозни или езикови малцинства, страните-членки се задължават да гарантират на малцинствата участие в културния, религиозен, обществен, стопански и политически живот, както и да бъдат ефективно представени при вземането на решения на местно и централно ниво.

*** По линия на Съвета на Европа**, фундаменталният документ е Европейската конвенция по човешките права (European Convention on Human Rights) от 1950 година. Документът задължава страните-членки да гарантират за малцинствените групи достъп до властта и до медиите без всякакви ограничения. През 1995 година тази логика е развита и конкретизирана в прословутата Рамкова конвенция за националните малцинства. Страните-членки изрично се задължават, в параграф 15, да “създадат необходимите условия за ефективното участие на лицата от националните малцинства в културния, обществен и стопански живот, както и в публичните дела, особено в тези, които пряко ги засягат”.

Публични дела в случая означава – структурата на властта. Така се формира задължението, например, общинската власт на столичния квартал Факултетото да създаде условията за реално и постоянно участие на ромски организации и структури в управлението.

За да няма разнобой в тълкуванията, СЕ публикува и обяснение към Рамковата конвенция – кое какво точно означава. Обяснението към параграф 15 е следното: “страните биха могли да стимулират, в рамките на своите конституционни системи, следните мерки:

- консултации с тези лица (т.е. от малцинствата)... и особено с техните представителни институции, когато страните подготвят законодателни или административни мерки, които биха могли пряко да ги (т.е. малцинствата) засегнат;
- включването на тези лица в подготовката, приложението и оценката на национални и местни планове за развитие...;

- провеждането на изследвания, заедно с тези лица, за да се оцени възможният ефект върху тях от предлагани планове за развитие;
- ефективно участие на лица от националните малцинства в процеса на вземане на решения, както и в изборните тела (т.е. парламент, общински съвети) на национално и местно ниво;
- децентрализирани или местни форми на управление”.

*** По линия на ОССЕ** страните-членки поемат допълнителни, по-конкретни, измерими и ясно насочени ангажименти по отношение на малцинствата. В параграф 35 от заключителния документ на срещата за човешкото измерение (Копенхаген 1990 година), към другите задължения са добавени:

а/ задължението на страните да уважават участието на малцинствата във вземането на решения не само от гледна точка на това, да бъдат представени, но и от гледна точка на: “съхраняване и разпространяване на идентичността на подобни малцинства”. Тук виждаме документалното – и политическо – основание на концепцията, оформила се в края на 20-ти век, за “интеграция без загуба на идентичност”;

б/ задължението на страните-членки да съхраняват и разпространяват малцинствените идентичности, като при определени условия им предоставят и “административна автономност”.

Най-конкретният документ на ОССЕ – и изобщо най-ясният и категоричен международен документ по въпроса с малцинствата – са така наречените “Препоръки от Лунд за ефективното участие на малцинствата в публичния живот” от 1999 година (Лунд е университетски град в Швеция, където е разработен документът).

Философската основа на документа е следната. След като целта на доброто демократично управление е да служи на нуждите и интересите на всички, то правителствата трябва да могат да осигурят на всички, които са адресати на правителствени и законодателни решения – т.е. на гражданите и на групите граждани – участие в процеса. Това, с особена сила се отнася за националните малцинства, тъй като те по принцип са най-далеч от подобно “включване”.

Още в общите принципи на документа недвусмислено се казва: “Действителното участие на националните малцинства в обществения живот е основен компонент на мирното и демократично общество... Тези препоръки целят да улеснят интегрирането на малцинствата в държавата и да позволят на малцинствата да поддържат своята идентичност и характеристики, като по този начин се подпомага доброто управление и целостта на държавата”.

Тук виждаме пряко съвпадение на философската основа на проекта на ЦСП “Гласовете на отхвърлените: повече възможности за малцинствените групи посредством медиите” и мисленето, протичащо по същото време, в ОССЕ, а именно: доброто управление изисква включването на малцинствата, с техните специфики, искания и дневни редове, на основата на интеграция без загуба на идентичност – без онова “уеднаквяване”, което преди се приемаше като интегриране.

По-просто казано: по силата на този документ ромът, за да стане интегрална част на българското общество, изобщо не е длъжен да започна да прилича на православен етнически българин. Напротив – държавата се задължава да подпомага рома да развива и промоцира своята идентичност, а включването му става чрез реално представителство във вземането на решения – в администрацията, в законодателната и изпълнителната власт и пр.

Още в първата разпоредба на препоръките от Лунд, виждаме как това разбиране се превръща в конкретни задължения на държавата. “Държавите са длъжни,” пише в документа, “да осигуряват ефективното представителство на

малцинствата на централно ниво, вкл. при необходимост – чрез специални мерки.” Мерките включват:

- осигуряване на трайно представителство на малцинствата в парламента;
- договаряне с малцинствата за представителство в кабинета, върховните съдилища и в консултативните органи на правителството, както и в местните и регионални структури на властта;
- създаването на механизми за зачитането на малцинствените интереси в работата на всички министерства;
- “специални мерки за малцинствено участие в държавните служби, както и предоставянето на обществени услуги на езика на националните малцинства”.

В по-нататъшните части от документа се препоръчва на държавите-членки да създадат мащабна система за консултации с малцинствата, както и за тяхното реално включване в планирането на политики в областта на жилищната политика, оземляването, образованието, здравеопазването, езика, религията и културата.

Идеята на този документ е, че пълното и трайно представителство във властта на всички групи и интереси заздравява държавата, защото ги приобщава към общите дела и същевременно гарантира, че управлението отчита спецификата на различните групи от населението.

Разбира се, за да могат малцинствата пълноправно да участват в управлението на общите дела, те задължително трябва: а/ да участват в обществения дебат чрез постоянно присъствие в медиите и б/ да могат да си партнират с властта. И за двете се изискват особени умения, поради което проектът на ЦСП “Гласовете на отхвърлените: повече възможности за малцинствените групи посредством медиите”, се съсредоточи в голяма степен върху преподаването на такива умения.

*** По линия на ЕС** ангажиментите относно малцинствата са доста по-рехави. Всяка държава-членка, ако изпълнява само тях и реши да загърби задълженията по линия на ООН, ОССЕ и СЕ, може да изостави доста от важните задачи, които има да решава, докато същевременно рапортува изпълнението на ангажиментите към ЕС.

Основното отношение на ЕС към малцинствата се съдържа в т.нар. Политически критерии за членство, приети в Копенхаген през 1993 година. Критериите са три, от които релевантен към малцинствената проблематика е само първият. Той изисква: “стабилност на институциите, гарантиращи демокрацията, върховенството на закона, човешките права, уважението и закрилата на малцинствата”.

По този начин ЕС прави приемането на нови членове зависимо от тяхното отношение към малцинствата – т.е. приемането е “условно” и едно от условията е кандидатът за членство да има институции, които закрилят малцинствата.

Както обаче показват цяла поредица от международни изследвания, тази “условност” е наистина доста условна. Няма ефективен механизъм, по линия на ЕС, който наистина да задължи някоя страна да включи ефективно малцинствата във властта, ако тази страна не иска да прави това.

Затова, всяка държава е изправена пред собствен избор за това как да тълкува своето задължение по линия на ангажимента според Политическите критерии за членство. В случая, ЕС не може да разпише точно какво е добре да се прави, защото такава матрица не е изработена. ЕС може да констатира проблеми по отношения на малцинствата в дадена страна, но решението на проблемите си е въпрос на въображението, политическата воля и зрелостта на съответната страна.

А документите на ЕС – за разлика от тези на СЕ и ОССЕ например – създават доста големи възможности страните да отчитат изпълнение само на сравнително лесния критерий “дискриминация” по линия на човешките права, отколкото – на

някакъв по-активен свой ангажимент за реално и трайно представителство на малцинствата в обществения дебат и в управлението на общите дела.

Различните страни вземат различни решения, позлвайки се от тази реална липса на императиви, идващи от името на ЕС. Гърция, например (както и донякъде Франция) е широко известна със своя категоричен отказ да се занимава с промоцирането на идентичността на своите малцинства и тяхното включване в управлението. Тези страни предимно твърдят, че в тях няма малцинства.

Гърция дори поддържа тезата, въпреки очевидната ситуация, че е етнически хомогенна нация. Същевременно, тя свършено сериозно докладва на международни форуми, че доколкото има някакви групи, за които гръцкият не е майчин език, гръцката държава уважава тяхното искрено желание за интегриране и открива в техните райони (в случая – Тракия) училища за подобряване знанието на гръцки език и история (вж. например например гръцкото становище на срещата по “човешкото измерение” на ОССЕ от 2000 година).

В Гърция отдавна функционира олигархическа форма на управление, за която проблематика като представителство и включване не са релевантни – а и тази страна не е длъжна да се съобразява с политическите критерии за членство, тъй като тя е член на ЕС от десетилетие и половина преди тези критерии да бъдат разработени.

“Новите демокрации” в Европа нито имат възможността (поради наличието на политическите критерии), нито пък – интереса (поради това, че поне досега нито една от тях не е изградила олигархична форма на управление) да тръгват по този път. Като правило, те избират да поемат ангажименти към малцинствата, по-големи от тяхното тълкуване на изискванията на ЕС.

Най-ясна, конкретна и обвързваща система от ангажименти е приела Унгария – страната, която и по всички останали показатели е най-бързо развилата се в Централна Европа. Унгарските държавни ангажименти са основани по-скоро върху препоръките от Лунд – най-обвързващите от съществуващите международни документи – отколкото върху хлабавите изисквания на ЕС.

Още през 1993 година – две години преди появата на Рамковата конвенция за националните малцинства – Унгария приема Закон за правата на националните и етническите малцинства. В този закон, унгарците обявяват за всеобщо човешко право упражняването не само на индивидуални, но и на колективни права, произтичащи от малцинствената самоидентификация на съответните групи.

В Член 5 на закона се формулира правото на малцинствата на “местно и национално самоуправление” – на един вид легитимирано от закона представителство на цялата малцинствена група по отношение на държавата и структурите на властта. По силата на Член 10, малцинствата могат да основават всякакви свои организации, вкл. и политически партии. По-нататък следва задължение на държавата да подпомага достъпа на малцинствата до медии на съседни “майчини държави”, както и да осигурява условията малцинствата да изградят учебни заведения, вкл. университети, където да се преподава на техния език или, ако решат – и на унгарски. Член 20, гарантира представителство на малцинствата в парламента и създава национален Омбудсман по малцинствените въпроси.

През 2001 година Унгария създава нарочен изпълнителен инструмент – Агенция по национални и етнически малцинства – чието задължение е да прилага разпоредбите и ангажиментите на закона от 1993 година. В характеристиката на агенцията са разписани повечето от конкретните ангажименти, произтичащи от препоръките на ОССЕ от Лунд, като: подготовка на правителствена политика по малцинствените въпроси; провеждане на изследвания за положението на малцинствата и запознаване на обществото с тях; информирание на обществеността за политиката по отношение на малцинствата; ангажимент за създаване на арена за

срещи на правителството с малцинствата; подпомагане включването на малцинствата и техните проблематики в държавната политика; организиране на информационното присъствие на малцинствената проблематика и така нататък.

Впоследствие, в Унгария започва да функционира нарочна правителствена политика насочена към ромското малцинство. Създадени са Междуведомствен комитет по решаване на ромските проблеми и Програма за решаване проблемите на ромите (с разписани дейности, срокове и отговорници).

България засега предпочита да не тръгва по унгарския път. Същевременно, “гръцкият път” е затворен за нас по обективни причини. Движейки се между тези две крайности, България избира да се ориентира по хлабавите, трудно измерими и обтекаеми ангажименти, поети по линията на членство в ЕС.

В ЕС, обаче, няма ясни и конкретни “постижения” по отношение на малцинствената проблематика – няма основа за никакво сравнение, например, между “постиженията” (т.е. задължителните за изпълнение неща) в областта на правото и в областта на малцинствената проблематика. Следователно, ако една страна наистина реши да не поема ясни и конкретни ангажименти по линия на малцинствата, тя може да направи това, тъй като ЕС не притежава инструментариума да изисква конкретни неща. Единственият коректив на ЕС е критиката или споменаването на някоя страна в някой годишен доклад. Но и това не е ефективен инструмент за контрол, тъй като докладите оценяват степента, в която страните са постигнали “достиженията” на ЕС; а такива, както стана ясно, няма в особени количества по отношение на малцинствата.

Това е едната причина, поради която международните изследвания са склонни да препоръчват поведението на Унгария – т.е. поемането, на основата на собствената воля, на задължения и ангажименти, които не могат да бъдат налагани от ЕС по линията на членството. Другата причина за международната експертна подкрепа за “унгарския път” е, че “новите демокрации имат много слаби съдебни системи и юридическа култура, които не са наясно с много от нормите промоцирани от ЕС и от други международни организации. Нещо повече, често налице е липса на политическа воля... за отиване отвъд риториката или формалните законодателни и административни промени, когато става дума за закрила на малцинствата”.

(Monitoring the Monitors: EU Enlargement Conditionality and Minority Protection in the CEECs; JAMES HUGHES & GWENDOLYN SASSE, *London School of Economics and Political Science, UK*)

Иначе казано: при наличието на подобни системни слабости, най-добрият път е държавата и обществото да поемат ясни ангажименти и задължения по собствена воля.

При съществуващото положение всяка страна, ако избере да се съобразява само с документите на ЕС, си гарантира сравнително широко поле от възможности за действие на терена на малцинствената проблематика. В сравнение с, например, сферата на публичните финанси или на пазарното законодателство, по отношение на малцинствата всяка страна може реално да прави онова, което поиска. Това обаче означава и сама да реши поредица от по-фундаментални въпроси, като например – какъв тип общество е (иска да бъде), на какви ценности е основана (иска да бъде основана), как си представя доброто управление, желаното национално бъдеще и така нататък.

В България този дебат остава непроведен. За разлика от унгарците, българите не могат да напишат в преамбюла на някакъв закон, че са горди от това, че културата и историята на малцинствата е неразделна и ценна част от българската култура и история. Българите все още не схващат себе си като мултиетническа, мултирелигиозна, мултикултурна и многорасова нация.

Българската етническа толерантност се основава върху примиряването със съществуването на различия, а не – върху гордостта и радостта от този факт.

Следователно, по отношение на *ценностите* държавата няма на какво особено да стъпи при формирането на своята политика по отношение на малцинствата. Това може да стане единствено на основата на изчислими *ползи* при постигането на добро управление. От тази гледна точка е необходимо: първо, възприемането на доброто управление, в неговите съвременни трактовки, като цел на управлението и, второ – приемането на опита както на други държави, така и на българското гражданско общество. То е една своеобразна лаборатория, в която за последните 15-20 години се отработиха и избистриха доста значими неща по отношение на разглежданата тематика.

България, като член на ООН и ОССЕ, е страна по всички техни документи, вкл. онези, които се занимават с малцинствата. Същевременно, както голяма част от останалите “нови” демокрации, България се фокусира предимно върху документи, имащи отношение към СЕ и ЕС.

По тази линия, например, страната е ратифицирала Рамковата конвенция за националните малцинства.

По линия на законодателната хармонизация – което не е същото, като хармонизация на политиката към малцинствата – България гласува Закон за защита от дискриминация, влязъл в сила от 01.01.2004г. Според терминологията на ЕС, този закон защитава от дискриминация физически лица, сдружения на физически лица и юридически лица на територията на България, дискриминирани на основата на пол, раса, народност, етническа принадлежност, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който България е страна.

Освен в съда, по силата на този закон, жалби за дискриминация ще могат да се подават и към специализиран независим орган: Национална комисия за защита от дискриминация, която се предвиждаше да бъде формирана не по-късно от края на март 2004 г. Но година по-късно, тази комисия все още не съществува, което означава, че законът не може да се прилага. Това драматично отслабва закрилата срещу дискриминация – която закрила допълнително се отслабва и от неспособността на българския парламент да избере национален Омбудсман, което на свой ред обезсилва закона за Омбудсмана като граждански закрилник.

Дори и някой ден да бъдат приложени, тези два закона остават в рамките на мисленето на ООН от 1966 година. Например, те говорят за закрила на лица и не могат да формират проактивна национална политика по отношение на малцинствата. Подобна политика не може да се ограничи само в проблематиката на закрила от дискриминация, но трябва да реши и голямо количество сложни и дълго отлагани проблеми в областта на заетостта, местното самоуправление, правото на сдружаване, достъпа до обществени услуги, образованието и т.н.

За да бъде структурирана реална държавна политика в областта на малцинствената проблематика е необходимо, най-малкото, да се създаде изпълнителен инструмент, който да превръща в действителност законодателно оформените намерения на държавата по отношение на малцинствата. За разлика от Унгария, в България такова законодателство няма. Единственото подобно нещо е подписаната Рамкова конвенция. Тя съдържа достатъчно насоки, които могат да станат държавна политика – ако се изгради изпълнителен инструмент, чиято цел да бъде именно това.

В началото на 2002 година Министерският съвет даде заявка, че някакво подобно тяло – инструмент за прилагането на държавна политика – ще бъде създадено. Беше планирано закриването на Националния съвет по етническите и демографските въпроси (НСЕДВ) и заместването му от Държавна агенция за малцинствата.

Това е мислене в правилната посока. Първо, НСЕДВ не е орган на държавната власт, който да може да налага решения и да следи за изпълнението им. Второ, в самото му заглавие е закодирано тоталитарно отношение към малцинствата: приема се, че проблемът с малцинствата е в това, че много се множат. Трето, една държавна агенция е пряк инструмент на правителството и може да постига измерими резултати.

Това обаче не се случва. Напротив, в края на 2004 година Министерският съвет преименува НСЕДВ в НССДВ (Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси), който не е нито изпълнителна агенция, нито – междуведомствен съвет за координация на усилията на ниво министерства. Преименуването не решава нито един от горепоставените проблеми, тъй като България има нужда не от хибрид, а както от реална агенция, така и от междуведомствена координация. Остава и ехото от комунистическото схващане, че проблемът с малцинствата е проблемът с тяхната прекомерна плодовитост.

Както справедливо посочва и годишният доклад на ЕС за напредъка на България за 2004 година: “Капацитетът и статутът на държавната структура по проблемите на малцинствата – Националния съвет по етнически и демографски въпроси към Министерския съвет – няма необходимите правомощия за ефективна защита правата на малцинствата”.

В последните години и България възприе разбирането, че проблемите на ромите са по-сложни, отколкото позволява простото им полагане в логиката на малцинствената проблематика, и прави крачки, както други европейски страни, за по-конкретно адресиране на ромската проблематика. Създадена е Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество, която обаче за двете години, откак съществува, не е произвела нито резултат, нито – реален план за действие, т.е. такъв, който да разписва конкретни ангажименти и резултати, с конкретни срокове и с поименно посочени отговорници. Единственият позитив е, че програмата е разработена с участието на ромски организации, което е в духа на препоръките на сериозните международни институции.

България не успява да разработи национална политика по отношение на малцинствата и това започва да личи и отстрани. Както се посочва в доклада на ЕС за 2004 година: “Хората, принадлежащи към етническите и културни малцинства и, най-вече, към ромската общност, продължават да бъдат маргинализирани... продължава да съществува широко разпространено неравенството, както и *de facto* дискриминация в образованието, заетостта, достъпа до здравеопазване и достъпа до обществени услуги”.

Това отчита ЕС, при неговите хлабави и обтекаеми изисквания. Ако ОССЕ имаше възможност да провежда подобна критика, резултатът би бил значително по-обезкуражаващ и тревожен.

Докадът на ЕС продължава: “Съществуващият План за действие 2003-2004 за изпълнение на Рамковата програма, предвижда по-специфични дейности, времева схема и бюджет за изпълнението му. Въпреки това, в ключови области, като образованието, здравеопазването и жилищното настаняване не се предвиждат никакви адекватни законодателни реформи. Някои от целите на този план, включително онези, които се отнасят до сегрегирано образование, не са финансово обезпечени. Броят на действията, които се отнасят към заетостта, споменати в Плана, не са специално насочени към хората от ромски произход... Министерството на

образованието и науката издаде инструкции за десегрегация на децата от ромски произход в училищата през 2002 и 2003 години. Изглежда, обаче, че няма достатъчна решимост да се разработи специфична политика в тази област от краткосрочен до дългосрочен план... Въпреки че Рамковата програма призовава за спешни мерки за узаконяване жилищното настаняване на хора от ромски произход, включително чрез изменения в правовата рамка, са предприети само изолирани действия за разработване на зонирани карти. Изчерпателен план, обхващащ цялата страна, за узаконяване на жилищното настаняване на хора от ромски произход, все още не е приет.”

Заклучението: “През последните години бяха предприети усилия за създаването на рамка за регулиране на проблемите, с които се сблъскват малцинствата, но съществуващото положение не се е променило много. Ще са необходими последователни усилия, включително разпределянето на съответните финансови ресурси, с цел ефективно прилагане на планираните дейности за борба и по-специално с предразсъдъците по отношение на ромското население.”

В сравнение с поетите международни ангажименти и тяхното прилагане, собствените ангажименти на правителството на НДСВ и ДПС по отношение на малцинствата дават една сравнително ясна картина, съответстваща, в най-общи и обтекаеми линии, на основните принципи на приетото в Европа.

В своята правителствена програма, през 2001 година НДСВ си поставя следните цели:

- “Синхронизиране на вътрешното законодателство със законовата уредба на страните-членки на Европейския съюз в областта на защитата на правата на личността и на малцинствата;
- Политическа, социално-икономическа и културна интеграция на малцинствата в българското общество;
- Изграждане на адекватен институционален механизъм, който да обхваща всички равнища на различните видове власти, с ясно очертани отговорности и правомощия;
- Последователно и ефективно прилагане на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Задачи:

- Създаване на специализирано антидискриминационно законодателство;
- Създаване на реални политически, социално-икономически и културни предпоставки за пълноценната интеграция на малцинствата в обществото;
- Ефективно използване на средствата, предоставяни за интеграцията на малцинствата;
- Съхраняване и насърчаване на културата на различните малцинства и създаване на подходящи условия за изразяване на етническата, езиковата и религиозната им самобитност;
- Формиране на правителствена стратегия за развитие на изоставачите в икономическо отношение райони, населени с лица принадлежащи към малцинствата.”

Ключовото понятие “интеграция”, претърпяло качествени развития и минало през толкова спорове в последното десетилетие, е оставено без дефиниция. Това, на свой ред, оставя без яснота самата основа на правителствените намерения. Ние не знаем, как смята правителството, че ще изглежда постигнатият от управлението резултат, на основата на какви точно принципи ще се основава и какви точно национални цели ще изпълни?

Въпреки това са поети конкретни ангажименти, което е позитив. Но след пълен и относително спокоен четиригодишен мандат, тези ангажименти или не са изпълнени, или по тяхното изпълнение е направена първата (в повечето случаи – и колеблива) законодателна крачка, като нещата са замръзнали там.

Единственият изпълнен конкретен ангажимент е гласуването на закон против дискриминацията, но – както вече стана дума – липсата на капацитет за създаване на съответната Национална комисия води до това, че законът е в основната си част неприложим. Закон има, резултат няма.

По въпроса за представителството на ромите в националния дневен ред и в националната политика (в “управлението на публичните дела”), оценка на Националния демократически институт на САЩ синтезира онова, което се знае в българските политически и обществени среди:

“Независимо от множеството нетърпящи отлагане социални и икономически проблеми на ромската общност, досега основните политически партии включват в платформите си само определени ромски въпроси. Нито една от съществуващите ромски партии не успява да постигне съществени резултати в посока разрешаване на проблемите на ромите. Някои от основните партии включват в листите си кандидати от ромски произход, за да си осигурят гласовете на ромския електорат. Всяка една открито заявена позиция по ромските въпроси обаче, в най-добрия случай, е ограничавана, а в най-лошия, може да застраши политическите постове на онези, които са заявили готовността си да я отстояват... Намесата и подкрепата на правителството са необходими, за да бъдат разрешени проблемите с институционализираната бедност, с дискриминацията и социалните несгоди на ромите. Наред с призивите за правителствена и международна помощ обаче, е необходимо ромите да осъзнаят, че те могат и трябва да подхождат към разрешаването на основните проблеми на своята общност чрез инициативи за взаимопомощ, които са от съществено значение за насърчаване на политическото им участие.”
(Политическо участие на ромите в България. *Национален демократически институт за международни дейности на САЩ (НДИ): Проучвателна мисия 1-8 февруари 2003 г.*)

Представителството на малцинствата на медийната арена

Една от големите задачи на проекта беше да се измери медийната “температура” по отношение на изследваните групи – роми, турци, българо-мюсюлмани – в началото и (две години по-късно) в края на работата.

Не сме се самозалъгвали, че само поради обучението на няколко десетки души, което извършваме, медийното огледало ще започне да отразява нещата по различен начин. Но все пак очаквахме, че нашата работа е част от една много голяма и сложна тъкан от подобни инициативи, които в крайна сметка ще дадат кумулативен ефект и медийната среда би следвало да се промени чувствително, и също така – по начин, подлежащ на измерване (околичествяване).

Стартовата картина публикувахме в сборника “Техните гласове: присъствие на малцинствени и специфични общности в българските медии (края на 20-ти – началото на 21- век)”, през 2002 година. В случая я сравняваме с картината, която получаваме след анализ на описаните вестници по следния начин:

- *24 часа, Труд, Новинар, Монитор, Сега, Дума* – количествен анализ за установяване на процента на присъствие на малцинствена проблематика, в периода април-октомври 2004 година. Избраният период е заключителният период на работата по проекта. Вестниците са същите, които изследвахме в началото на периода, освен *Демокрация*, който междуременно бе закрит.

- *24 часа, Труд, Новинар, Монитор, Дума и Сега* – контент анализ на 708 материала на малцинствена проблематика, публикувани в броевете за периода

януари 2003 – ноември 2004. От анализа е изрично изключен бурният скандал, по повод на “етническият модел”, между Иван Костов и Ахмед Доган, с оглед да не се изкривява извадката с материали, които са само привидно отнасящи се до малцинствената проблематика.

Развитието в сравнение с 2002 година е значително:

1. През 2002 година малко под 1 процент от изследваната вестникарска площ е била заемана от публикации, свързани с малцинствата в България – с всички малцинства. Три години по-късно броихме само площта, заемана от нашите целеви групи – роми, турци, “помаци”. Само за тези групи, обемът отново е около процент. Следователно, можем да констатираме незначително увеличение на обема площ, заемана от малцинствена проблематика.

Като се има предвид, че малцинствата, за които става дума формират поне 15 на сто от нацията, това едва ли е удовлетворително положение, но все пак напредък очевидно има.

Има и по-отчетливи развития. Преди години рекордьор по отразяване на малцинствените проблематики – значително с над 1 процент (1,62%) – беше *Монитор*, вестникът, който си беше поставил за цел да внушава максимална тревожност по темата “малцинства”. Днес, този процент е паднал на около 1,2 и е настигнат от конкурентен, но не ксенофобски, вестник следващ умерена линия и особено отзивчив към проблематиките на гражданското общество – *Новинар*. Той рязко е увеличил дела на малцинствените си публикации и също отдава към 1,2 на сто от площта си на тях. Това е окуражаващо, макар и умерено развитие на нещата. В другите следени вестници се наблюдава разслояване. Сред най-четените е *24 часа* (участвал в проекта на ниво редактор и зам.-главен редактор), който е качил до почти 1 процент и се характеризира със своята прогресивна и умерена позиция. На опашката са “Труд” (където, освен това, огромен дял от дописките са в криминалната хроника) и “Дума”, където пък наблюдаваме съсредоточаване предимно върху коментарните и аналитични жанрове.

Както би следвало да се очаква в една страна със свободна преса, водещите вестници в етнически смесените райони отделят много по-голяма част от своя обем за малцинствени проблематики, отколкото правят централните печатни медии. Нямаме обаче обяснение, защо разградският “Екип 7” отделя три пъти по-голям дял от своята площ за малцинствени теми, отколкото кърджалийският “Нов живот” (вж. таблицата долу).

Местни вестници	Общо преброени редове	Редове, посветени на малцинствена тематика	Процентно съотношение
Разград, в-к “Екип 7”	15 000	2 428	16,50%
Кърджали, в-к “Нов живот”	70 000	3 824	5,46%

Национални вестници	Общо преброени редове	Редове, посветени на малцинствена тематика	Процентно съотношение
Труд	384000	2 412	0,63%
24 часа	384000	2 923	0,76%
Сега	219600	1 389	0,63%
Монитор	239 200	2 986	1,25%

Дума	197600	711	0,36%
Новинар	187 200	2 212	1,18%
	1611600	12 633	

Броене на редове във вестници
Период април и октомври 2004 година

2. Както и през 2002 година, групата на помаците е на практика медийно невидима, макар по численост едва ли отстъпва на групата на българските турци.

В периода 2003-2004 година, по-малко от 10 на сто от публикациите на малцинствена проблематика се занимават с малцинства, които да не са роми. Турците на практика са изчезнали от огледалото на вестниците (фигурират почти единствено в тематиката “ДПС”). Разпределенията са както следва: 86 на сто от публикациите са само на тема “роми”; малко над 5 на сто – на тема “роми и други малцинства”; под 9 на сто – само “други” (турци, помаци).

Тази промяна в съотношенията, “кръстосана” с резултатите от други анализи, ни навежда на следните предварителни изводи:

2.1. Общественото съзнание в България (доколкото медиите са негово огледало) се е отърсило от по-ранните си безпокойства на тема “малцинства” и не фокусира там своето внимание;

2.2. Особено са изbledнели страховете на тема “турци”. Обществото не смята, че съществуването на турските общности носи рискове и намира турците за адекватно и отговорно интегрирани в общия живот на нацията. Това се потвърждава изрично от представителни социологически изследвания;

2.3. Успокоението на тема “турци”, особено като се има предвид нажежената международна обстановка след обявяването на световна война срещу (най-вече ислямския) тероризъм, на свой ред означава, че българското общество едва ли е податливо на безпокойства на религиозна почва. Пренебрежимо малка е вероятността в България да станем участници в дебат, например, относно това, дали “разширена Европа” е основана върху християнството или в нея може да има и мюсюлмани;

2.4. Свърх-съсредоточаването върху ромите, от своя страна, приемаме за сигнал, че общественото мнение намира повод за все по-големи тревоги по темата “роми” – нещо, което се потвърждава и от социологическите изследвания;

2.5. Макар вече отърсващо се от своите страхове, общественото мнение все още не развива добронамерено любопитство към малцинствените групи. В това отношение България все още не е съвременна, (пост)модерна страна, разбираща – и затова развиваща – своите различия като източник на прогрес;

2.6. Продължаващото мълчание по темата “помаци”, от своя страна, по-скоро ни подсказва, че точно по този въпрос съществува някакво неудобство, някакъв толкова сериозен дискомфорт, че обществото предпочита да не забелязва съществуването на тези, около половин милион, свои сънародници. Това неудобство едва ли е свързано с религиозни страхове (виж. Извод 2.3. горе), но очевидно е проблем, който предстои да бъде решаван.

3. В жанрово отношение наблюдаваме ясно развитие на медиите към неутралните информативни жанрове, формиращи над 3/4 от всички анализирани вестникарски материали. Чувствително е нарастнал – до над 15 на сто – процентът на жанра “очерк”. Това е важно, защото в самата природа на очерка е заложено любопитството към живота на конкретни хора и групи, което на свой ред събужда симпатиите и добронамереното любопитство на читателската публика (вж. също Извод 2.5. горе). Като се има предвид, че на практика всички тези публикации са на

ромска тема (вж. Раздел 2, горе), бързото нарастване на процента на очерка е позитивно развитие.

Коментарите, анализите и интервютата събират общо около 10 на сто от материалите на малцинствена тема. Това е съществено развитие в сравнение с 2002 година и работи в посоката на успокояване на обществените страхове: допреди няколко години концепциите за опасностите, идващи от малцинствата, се съсредоточаваха предимно в тези намаляващи днес жанрове. Те, както и тревогите, които развиват у читателя, са съсредоточени най-вече в *Монитор* и в *Дума* – два всекидневника, които имат специфично-неодобрително отношение към малцинствата по силата на споделянето на определени политико-социални идеологии.

4. Има отчетливо развитие в образите, които публикациите на малцинствена проблематика създават у публиката. В последните две години, образът на *турците* е изцяло, на практика без никакви изключения (освен – в критики към ДПС) позитивен. Помаците обаче продължават да нямат медиен образ.

5. По отношение на ромите парадоксалното заключение е, че докато общественото мнение става все по-нетърпимо към “циганите”, печатните медии, обратно, се развиват в посоката на по-голяма толерантност и чувствителност към различните проблематики, криещи се зад темата “цигани”.

Картината обаче е силно усложнена дори в сравнение с началото на 21-ви век. Образът на ромите продължава да е предимно негативен, но вече не само в исторически наследената канава “циганите крадат”. Отчетливо се появява допълнителен негативен образ от типа “паразитират от социални помощи/мързеливи”, както и започващият да се формира образ на “привилегирована група” (не си плащат тока, заливат ги с пари от международни проекти).

Процентно обаче значително – на практика двойно – намаление бележи делът на публикациите, в които ромите фигурират като престъпници. Докато през 2002 година над половината от всички материали са на тема “цигани – престъпници”, днес в националния печат този дял е под една-четвърт. Дори и тук тонът на публикациите е невинаги негативен. Често срещани са игриви информации в стил – екзотика (“роми крадат самолет”).

Материалите в този стил формират около 3,5 на сто от всички публикации на тема “малцинства”, като в голям дял от тях става дума за добронамерено или неутрално по тон отразяване на културата и ритуалите на ромите.

Тонът на публикациите по повод “ромите” търпи силно развитие в посока на по-голяма толерантност. Впечатление прави драстичното спадане на употребата на обичайното доскоро “циганин”. В над 71 на сто от случаите се пише за “роми”. За “цигани” става дума в малко над 28 на сто от публикациите, а в под 10 на сто се говори за “мургави”. В цели 4,4 на сто от анализирания материал, за роми/цигани става дума само в заглавието, докато в самия материал тази идентификация не фигурира. Заменена е с името на човека, мястото, случката, обстоятелствата.

Значителна скорост, по повод ромите, набират тематиките, на практика неизвестни допреди няколко години. В около 10 на сто от материалите става дума за някакви постижения – справяне с проблеми или със ситуации – на роми и ромски общности (доста от публикациите са свързани с резултатите от някакъв проект), В други почти 12 на сто, става дума за систематизирано отразяване на дневния ред на ромските общности, отношенията им с местната и с централната власт, политическия процес и т.н. В огромната си част, обаче, медийното отразяване на ромите се съсредоточава върху онези аспекти от техния живот, които ги разкриват като безпомощни, пасивни обекти на въздействие, неспособни сами “да се оправят”.

Очевидно е търсенето, от страна на вестниците, на две неща: а/ позитивни характеристики; б/ оформяне на негативите като етнически характеристика, а не като социални такива. Позитивите биват намирани, от страна на журналистите, предимно в страни на ромския живот, свързани с празничността – веселие, артистичност и така нататък. Негативните характеристики са оформени повече като черти на социалното дъно (бедност, ленивост, крадливост), отколкото – като присъщи “по природа” черти на даден етнос. Този подход сугерира читателя в посоката, че “нещо може да се направи” (т.е. след като негативите на ромите не са природни, а социални характеристики и, следователно, могат да бъдат променени със социални мерки). Същевременно е очевидно, че медиите продължават да не могат да интернализират онези позитиви, с които се гордеят самите роми, като сплотеност, общностна солидарност, привързаност към семейство и род и така нататък.

6. Както и при стартирането на проекта, така и в неговия край помолихме уважаваната агенция *ГФК-България* да проведе представително изследване, което да ни покаже в сравнение, каква е медийната активност на самите малцинства: какво и как гледат, четат, слушат, какво смятат за приемливо отразяване на техния живот, а какво – не и така нататък. Долу следва вариант на доклада на ГФК-България.

През януари 2005 година беше проведено изследване сред представители на трите основни малцинствени общности – турци, роми и Българо-мохамедани по въпроси, касаещи тяхната медийна активност и отношението им към начина на отразяване на етническата проблематика. Това изследване се явява частично повторение на проведено такова през 2002 г. Целта беше както да се регистрира актуалното състояние по набелязания кръг въпроси, така и да се направи сравнение с положението преди 2 години.

Медийната активност сред малцинствените общности не се различава съществено от средната за страната. Най-популярната медия е телевизията, следвана от радиото и пресата. Сравнявайки трите изследвани групи, би могло да се каже, че най-висока е медийната активност сред турската общност. Като честота на ползване на различните медии българо-мохамеданите са много близко до турците, докато при ромите е налице една по-ниска ползваемост на медии.

При телевизията не се наблюдават големи разлики в предпочитанията към телевизионен канал. Най-масово се гледат и в трите общности Би Ти Ви, Канал 1 и Нова телевизия. По-различна е ситуацията при радиото и пресата. И в трите групи най-популярна е програма Хоризонт. В турската общност обаче след Хоризонт на второ място изпъква слушаемостта на Дарик радио. Последното е на второ място по популярност и при българо-мохамеданите, но дели това място с радио Чан. При ромите с висока популярност се ползва радио Веселина. По отношение на пресата също са налице характерни различия. При турците и българо-мохамеданите след най-масовите Труд и 24 часа на трето място твърдо стои в. Нов живот.

При ромите има по-ясно изразена дисперсия на предпочитанията, факт, който беше установен и преди две години.

Около половината от представителите на всички групи са попадали на материали, посветени на малцинствените общности най-малко веднъж месечно. Най-често намират публикации за своята общност представителите на българските турци. Телевизията, като най-използвана медия, съответно и най-често излъчва предавания, посветени на малцинствените групи. По-конкретно това се отнася най-вече за Би Ти Ви и Канал 1. От другите медии естествено изпъква вестник Нов живот.

Като цяло, най-често третираните в медиите теми за малцинствените групи са тези за безработицата, битова и криминална тематика. Докато обаче за турската общност най-често публикуваните материали са на тема безработица, то 80% от ромите най-често четат, слушат или гледат за себе си материали от криминалната

хроника. За турците и ромите в повечето случаи разискваните в медиите проблеми са близки до тяхното ежедневие, а често самите те или техни близки са се сблъскали с тях. Българо-мохамеданите обаче не считат, че публикациите, посветени на тях, отразяват проблеми, с които те лично са се сблъскали.

Така или иначе, според представителите на всички групи медиите публикуват материали, които в повечето случаи са важни за съответната малцинствена общност.

Както и преди две години, безработицата е основния проблем, по който представителите на всички малцинствени общности биха желали да намерят засилено отразяване в медиите. На второ място по-важност, отново еднакво валидни за всички, са въпросите, касаещи здравето и здравеопазването. Тази тема сега е изместила по важност проблемите на образованието, които бяха доминиращи през 2002 г. За ромите от изключителна важност е медиите да отразяват и битовите теми. Очевидно е при това, че под битови теми интервюираните имат пред вид преди всичко условията на живот в своята общност.

Няма промяна в сравнение с първото изследване и по отношение на мнението на малцинствените общности за влиянието, което оказват медиите за решаване на техните специфични проблеми. В преобладаващата част от случаите това мнение е силно скептично. Този скептицизъм се подсилва и от сравнително широко разпространеното мнение, че от медиите по принцип нищо не зависи.

Според участниците в изследването най-обективно отразяват малцинствената проблематика Би Ти Ви и Канал 1. Прави впечатление, че на обратния въпрос – за необективни медии, посочванията са пренебрежимо малко.

По-известни имена на журналисти, занимаващи се с етническа проблематика, са тези на Кеворк Кеворкян, Валя Ахчиева и Миглена Ангелова. Разбира се, трябва да си даваме сметка за ситуативността на тези отговори, определяща се от последното видяно, слушано или гледано предаване.

За мнозинството от интервюираните етническата принадлежност на журналиста не оказва влияние на обективността и достоверността на публикуваните от него материали.

В заключение би трябвало да се отбележи, че с някои изключения в изтеклия период от две години между двете изследвания ситуацията не се е променила съществено. Медийната активност на малцинствените общности остава висока. Като цяло не са променени и проблемите, за които се желае да намират място в различните публикации – безработицата, здравеопазването и образованието, условията на живот. Не е налице противопоставяне в медийно отношение както между самите малцинствени общности, така и между тях и останалото население.

Същевременно възможностите на медиите като инструмент за промяна продължават да се приемат с недоверие.

Изводи и препоръки

Макар във времетраенето на проекта да има сериозно развитие, на българското общество – и най-вече на неговите елити – му предстои да прекоси обширна територия както на мисленето, така и на действието.

В областта на мисленето предстои отчетливото, но спокойно и по този начин – годно като основа за действие – осъзнаване, че българската нация е мулти-културна, мулти-религиозна, мулти-етническа, мулти-езична; и че ще става и мулти-расова. Очаква ни работа по трезвото структуриране на рискове като гетоизация, сегрегация, ксенофобия, екстремизъм; както и разбирането, че тези рискове са потенциал не само, дори и не предимно, на малцинствата. На тази основа предстои изработването на национално съгласие по основните параметри на проблематики като включване, представителство и участие.

В областта на действието предстои изграждането на умения, структури и механизми за справедливото и съвместно решаване на проблемите на общественото развитие, с участието на всички малцинствени (както и други уязвими) общности и групи.

1. Към законодателната и изпълнителната власт

1.1. Излизане от позицията на нерешителност и липса на воля по отношение на ангажиментите по международна линия. Приемане като национално полезна логиката и подхода на препоръките на *ОССЕ* от Лунд (примера на Унгария) с разбирането, че подобни ангажименти компенсират слабостта на съдебната власт и правоналагането, както и колебливостта на политическата воля, характерна за страната и региона;

1.2. Избиране на национален Омбудсман, както и на състав на Комисията по дискриминация, с цел съответните два закона да заработят и да дават конкретни резултати;

1.3. Да се изработи и предложи на Народното събрание закон за създаването на Омбудсман по малцинствените въпроси;

1.4. Изпълнение на вече поетите (от МС) ангажименти за закриване на *Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси* и създаването на *Изпълнителна агенция по въпросите на малцинствата*, като инструмент за непосредствено реализиране на държавната политика в това отношение;

1.5. Създаването на позиция, в рамките на Министерския съвет, по въпросите на малцинствата и политиките на “включване”;

1.6. Отчитане на малцинствените измерения на подготвени правителствени, административни и законови действия и включване на представители на малцинствата в тяхното обсъждане и оценяване;

1.7. Създаване на национално съвещателно тяло, с участието на държавата, бизнеса, медиите, гражданските и малцинствените организации, за постигането и поддържането на споделен анализ на малцинствената проблематика, както и за създаването на стратегии и планове за действие;

1.8. Премахване на конституционната забрана за създаване на етнически и религиозни партии поради разбирането, че: а/ тази забрана не работи и всяка малцинствена общност може да си създаде партия, която да не се афишира като малцинствена; б/ тази забрана бива всекидневно нарушавана (напр. от партии, които изтъкват своята християн-демократична същност или привързаността си към православието), което създава атмосфера на неспазване на законността;

1.9. Структуриране на разбирането, че ромската проблематика е допълнително усложнена (т.е. в сравнение с проблематиката на останалите малцинства) и следователно изисква допълнителни управленски ангажименти. Създаване на междуведомствен съвет по ромската проблематика, с оглед систематизиране на усилията за решаване на ромските проблеми, както и за увеличаване на чувствителността на управленските решения по отношение на отзвуката върху ромите и техните общности. Пренаписване и реструктуриране, след независима оценка на (не)ефективността, на съществуващата Национална програма за интегриране на ромите. Разписване на произтичащите от нея задачи с очакваните резултати, срокове и отговорници. Провеждане на независими анализи на различните форми на ромско участие на ниво общини, с цел прилагане на най-добрите практики на национално ниво;

1.10. Включване в реформата на образованието (и особено на ниво училище) на малцинствената проблематика и на мулти-етническият подход към съвременната нация, вкл. при преподаването на история и литература;

1.11. Стимулиране на специална, бюджетно финансирана политика (програма), но без създаването на нови административни структури, за бързо изграждане на малцинствени кадри в областта на *представителството* (т.е. аналитични, стратегически, политически и медийни умения) и на *участието* (т.е. организационни, ръководни и преговорни умения).

2. Към медиите

Реално интегриране, в новоприетия *Етичен кодекс на българските медии*, на основните положения на *Етичния кодекс за медиите по отношение на малцинствените въпроси*, разработен от представители на ромската, турската и българо-мюсюлманските общности в рамките на проект “Гласовете на отхвърлените: повече възможности за малцинствените групи посредством медиите”.

2.1. Участие, на ниво ръководство, в обществените и държавно-обществените структури, занимаващи се с малцинствената проблематика, както и участие в значими проекти и инициативи в тази област;

2.2. Интегриране (със собствен ресурс, или чрез външни автори) на международния опит, на сравними страни, по отношение на малцинствената проблематика.

3. Към малцинствените общности

3.1. Изработването на механизми за подбор на реални и отговорни представители на съответните общности за участие в съвместни структури и инициативи с правителството и неправителствения сектор;

3.2. Формулиране на собствен дългосрочен дневен ред при обучението на кадри в областта на представителството и участието, активно лобиране за финансирането на това усилие от републиканския бюджет и по международна линия;

3.3. Формулирането на собствена линия за активно присъствие на вече обучени кадри в обществения дебат (т.е. чрез медии и политически партии), както и в управлението;

3.4. Изграждане на не-партийни структури за диалог, обсъждане и оформяне на политики за развитие в рамките на своите общности, като инструменти за преодоляване на наследената разпокъсаност и липсата на вътрешно-общностно сътрудничество;

3.5. Активно и структурирано лобиране на основните политически партии за трайно включване на малцинствени проблематики и представители, в структурите и програмите на тези партии; както и създаването на свои политически обединения в рамките на съществуващото законодателство.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Четете ли вестници?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Да	67,0%	72,0%	58,0%	80,0%
Не	33,0%	28,0%	42,0%	20,0%

Колко често четете вестници?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	134	36	58	40

Всеки ден	23,1%	25,0%	19,0%	27,5%
Няколко пъти седмично	27,6%	25,0%	25,9%	32,5%
Веднъж седмично	26,1%	27,8%	24,1%	27,5%
Няколко пъти месечно	11,9%	11,1%	19,0%	2,5%
По-рядко	9,0%	8,3%	10,3%	7,5%
Без отговор	2,2%	2,8%	1,7%	2,5%

Кои вестници четете?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	134	36	58	40
Дневен Труд	62,7%	66,7%	48,3%	80,0%
24 часа	49,3%	41,7%	50,0%	55,0%
Нов Живот	14,2%	36,1%	-	15,0%
Шуменска Заря	9,7%	16,7%	12,1%	-
Отзвук	9,7%	2,8%	-	30,0%
Лична Драма	6,7%	-	8,6%	10,0%
Шок	6,0%	2,8%	10,3%	2,5%
Струма	6,0%	-	13,8%	-
Нощен Труд	4,5%	-	10,3%	-
Стандарт	4,5%	2,8%	1,7%	10,0%
Знаме	3,7%	8,3%	3,4%	-
Арда / Арда Нюз	3,7%	8,3%	-	5,0%
Вяра	3,0%	-	6,9%	-
Спорт	3,0%	5,6%	1,7%	2,5%
Меридиан Мач	2,2%	-	5,2%	-
Доктор	2,2%	2,8%	3,4%	-
Трета Възраст	2,2%	2,8%	1,7%	2,5%
Жълт Труд	2,2%	5,6%	-	2,5%
Дупница +	2,2%	-	5,2%	-
Обектив	1,5%	-	3,4%	-
Пенсионер	1,5%	5,6%	-	-
Седмичен Труд	1,5%	-	3,4%	-
7 дни спорт	1,5%	-	1,7%	2,5%
168 часа	1,5%	-	1,7%	2,5%
Нов фолк	1,5%	-	3,4%	-
Вестник за жената	1,5%	-	1,7%	2,5%
Родопски вести	1,5%	-	-	5,0%
7 дни	1,5%	2,8%	-	2,5%
Други	16,4%	11,1%	22,4%	12,5%
Не знае/ без отговор	2,2%	-	5,2%	-

Слушате ли радио?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Да	74,5%	62,0%	77,0%	82,0%
Не	25,5%	38,0%	23,0%	18,0%

Колко често слушате радио?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	149	31	77	41
Всеки ден	55,7%	61,3%	51,9%	58,5%
Няколко пъти седмично	33,6%	32,3%	36,4%	29,3%
Веднъж седмично	4,7%	3,2%	2,6%	9,8%
Няколко пъти месечно	2,7%	-	5,2%	-

По-рядко		0,7%	3,2%	-	-
	Без отговор	2,7%	-	3,9%	2,4%

Кои радиостанции слушате?

	Етническа общност	Турци	Роми	Българо-мохамедани
	ОБЩО			
БАЗА	149	31	77	41
Хоризонт	49,0%	64,5%	40,3%	53,7%
Веселина	26,2%	3,2%	22,1%	51,2%
Чан	13,4%	-	-	48,8%
Дарик	10,1%	25,8%	5,2%	7,3%
Експрес	8,7%	12,9%	2,6%	17,1%
Астра +	8,7%	-	16,9%	-
Сигнал Плюс	8,1%	-	15,6%	-
Право ФМ	8,1%	12,9%	10,4%	-
Огоста	7,4%	-	14,3%	-
Саня	7,4%	-	14,3%	-
Благоевград	5,4%	3,2%	9,1%	-
Ведерник	4,7%	-	9,1%	-
Шумен	4,0%	12,9%	2,6%	-
Христо Ботев	3,4%	-	5,2%	2,4%
Пловдив	2,7%	3,2%	-	7,3%
ФМ	2,7%	3,2%	3,9%	-
Фреш	2,0%	3,2%	1,3%	2,4%
Форте	2,0%	6,5%	1,3%	-
Монтана	1,3%	-	2,6%	-
НРТ /Ново Радио Търговище/	1,3%	3,2%	1,3%	-
Ритъм +	1,3%	-	2,6%	-
Други	3,4%	6,5%	2,6%	2,4%
Не знае/ без отговор	2,0%	-	2,6%	2,4%

Гледате ли телевизия?

	Етническа общност	Турци	Роми	Българо-мохамедани
	ОБЩО			
БАЗА	200	50	100	50
Да	97,0%	100,0%	95,0%	98,0%
Не	3,0%	-	5,0%	2,0%

Колко често гледате телевизия?

	Етническа общност	Турци	Роми	Българо-мохамедани
	ОБЩО			
БАЗА	194	50	95	49
Всеки ден	93,8%	100,0%	87,4%	100,0%
Няколко пъти седмично	5,7%	-	11,6%	-
Веднъж седмично	0,5%	-	1,1%	-
Няколко пъти месечно	-	-	-	-
По-рядко	-	-	-	-

Кои телевизионни канали гледате?

	Етническа общност	Турци	Роми	Българо-мохамедани
	ОБЩО			
БАЗА	194	50	95	49
Би Ти Ви	93,3%	84,0%	94,7%	100,0%
Канал 1	77,3%	74,0%	75,8%	83,7%

Нова Тв	57,7%	30,0%	61,1%	79,6%
Планета	16,0%	6,0%	15,8%	26,5%
Диема +	7,7%	2,0%	3,2%	22,4%
Скат	6,7%	2,0%	3,2%	18,4%
Веселина	5,2%	-	5,3%	10,2%
Ем Сат	4,1%	4,0%	5,3%	2,0%
Евроком	3,6%	2,0%	3,2%	6,1%
Диема 2	3,1%	-	-	12,2%
Европа	2,6%	-	3,2%	4,1%
Александра	2,6%	-	3,2%	4,1%
Монт 7	2,6%	-	5,3%	-
7 дни	2,1%	-	4,2%	-
Канал 3	2,1%	4,0%	2,1%	-
Рила ТВ	2,1%	-	4,2%	-
Шумен	1,5%	2,0%	2,1%	-
Ем Ти Ви	1,5%	-	3,2%	-
Топ ТВ	1,5%	4,0%	1,1%	-
Дискавъри	1,0%	2,0%	1,1%	-
Ринг ТВ	1,0%	-	1,1%	2,0%
ВВТ	1,0%	-	1,1%	2,0%
Други	5,7%	6,0%	7,4%	2,0%
Не знае/ без отговор	3,1%	12,0%	-	-

Кога за последен път сте чели, слушали или гледали материал в медиите, посветен на проблемите на Вашата етническа общност?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
През тази седмица	23,5%	40,0%	16,0%	22,0%
През този месец	28,0%	18,0%	33,0%	28,0%
През последните три месеца	15,0%	14,0%	18,0%	10,0%
През последната година	14,0%	18,0%	18,0%	2,0%
По-отдавна	16,0%	10,0%	15,0%	24,0%
Не знае/ не си спомня	3,5%	-	-	14,0%

В коя медия (телевизионен канал, радио или вестник) беше този материал?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Би Ти Ви	22,5%	32,0%	18,0%	22,0%
Канал 1	21,5%	32,0%	18,0%	18,0%
Нов Живот	4,0%	10,0%	-	6,0%
Нова Тв	3,0%	-	6,0%	-
Скат	2,5%	-	1,0%	8,0%
Хоризонт	1,5%	2,0%	1,0%	2,0%
Монт 7	1,5%	-	3,0%	-
Рила ТВ	1,5%	-	3,0%	-
Обектив	1,0%	-	2,0%	-
Шумен	1,0%	2,0%	1,0%	-
Шуменска Заря	1,0%	-	2,0%	-
Арда / Арда Нюз	1,0%	2,0%	-	2,0%
Други	5,0%	6,0%	7,0%	-
Не знае/ не си спомня	33,0%	14,0%	38,0%	42,0%

Според Вас, на какви теми са най-често материалите за Вашата етническа общност, които се публикуват в медиите?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Образование	16,0%	10,0%	25,0%	4,0%
Здравеопазване	14,0%	42,0%	7,0%	-
Криминални теми	47,0%	22,0%	80,0%	6,0%
Битови теми	53,0%	42,0%	58,0%	54,0%
Труд/безработица	62,5%	92,0%	57,0%	44,0%
Държавна политика спрямо малцинствата	18,5%	30,0%	14,0%	16,0%
Миграция	9,5%	24,0%	5,0%	4,0%
За ромската партия	0,5%	-	1,0%	-
Музикални теми, културни теми	1,0%	-	2,0%	-
За тютюна, за Булгартабак	4,5%	6,0%	-	12,0%
За религия, обичаи, традиции	7,0%	8,0%	-	20,0%
За възродителния процес	0,5%	2,0%	-	-
За пенсиите	1,0%	2,0%	-	2,0%
За трафика на жени	0,5%	2,0%	-	-
За дискриминацията	2,5%	-	3,0%	4,0%
За Европа и България	0,5%	-	1,0%	-
Не знае/ без отговор	2,5%	-	-	10,0%

Материалите за Вашата етническа общност, на които сте попадали в медиите, засягали ли са проблеми, с които Вие лично или Ваши близки са се сблъскали?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Да	45,5%	64,0%	47,0%	24,0%
Само косвено	25,5%	20,0%	35,0%	12,0%
Не	24,0%	12,0%	11,0%	62,0%
Не знае	5,0%	4,0%	7,0%	2,0%

По принцип считате ли, че когато се публикуват материали, засягащи Вашата етническа общност:

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
В повечето случаи са важни	73,0%	78,0%	66,0%	82,0%
В повечето случаи не са важни	10,0%	8,0%	11,0%	10,0%
Не може да прецени	17,0%	14,0%	23,0%	8,0%

На кои теми, според Вас, медиите трябва да обърнат най-голямо внимание в публикациите си за Вашата етническа общност?

	Етническа общност			

	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Образование	48,5%	20,0%	63,0%	48,0%
Здравеопазване	79,5%	84,0%	79,0%	76,0%
Криминални теми	11,0%	6,0%	9,0%	20,0%
Битови теми	51,0%	24,0%	64,0%	52,0%
Труд/безработица	94,0%	96,0%	92,0%	96,0%
Държавна политика спрямо малцинствата	46,5%	34,0%	54,0%	44,0%
Миграция	21,5%	16,0%	21,0%	28,0%
За тютюна, за Булгартабак	0,5%	-	-	2,0%
За дребния бизнес в нашия регион	0,5%	-	-	2,0%
За религия, обичаи, традиции	0,5%	-	1,0%	-
За трафика на жени	0,5%	2,0%	-	-
За дискриминацията	2,0%	-	4,0%	-
Програмата за временна трудова заетост	0,5%	-	1,0%	-
Свобода на словото	0,5%	-	1,0%	-
Лошото отношение на държавните служители	1,0%	-	2,0%	-
Защита правата на ромите	0,5%	-	1,0%	-

Считате ли, че проблемите, които засягат Вашата етническа общност, в повечето случаи се различават от тези на останалите етнически групи в България?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
В повечето случаи се различават	31,5%	22,0%	47,0%	10,0%
В повечето случаи са еднакви	59,0%	68,0%	39,0%	90,0%
Не може да прецени	9,5%	10,0%	14,0%	-

Бихте ли казали, дали материалите, излизаци в различните медии, като цяло оказват някакво влияние за решаване проблемите на Вашата етническа общност или не?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
В повечето случаи оказват влияние	12,0%	6,0%	12,0%	18,0%
В малко случаи оказват влияние	36,0%	48,0%	36,0%	24,0%
Не оказват никакво влияние	40,0%	26,0%	38,0%	58,0%
Допълнителни коментари към въпроса:				
Разрешението на проблемите не зависи от медиите/ само коментари не са достатъчни	14,0%	28,0%	13,0%	2,0%
Не се коментира безработицата	7,0%	-	14,0%	-
Трябват действия от страна на властта /властта е безучастна/	7,0%	6,0%	11,0%	-
Дискриминация	5,5%	-	2,0%	18,0%
Трудова заетост/ решаване на проблема с безработицата	4,0%	6,0%	5,0%	-
Проблемите не се засягат изобщо	4,0%	-	7,0%	2,0%

Не се коментира въпроса за здравето осигуряване	3,5%	6,0%	4,0%	-
След отразяването на проблемите има опит те да се оправят	3,0%	2,0%	5,0%	-
Решаването на няколко случая не е достатъчно	2,5%	10,0%	-	-
Проблемите на всички са еднакви	2,5%	6,0%	2,0%	-
Проблемите от битов характер	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Обръщат внимание на обществеността	1,5%	2,0%	2,0%	-
Обещанията не се изпълняват	1,5%	-	3,0%	-
Бедността все още не може да бъде решена	1,5%	-	3,0%	-
Държавните мерки не ни удовлетворяват	1,0%	-	2,0%	-
Проблемите не се отразяват правилно	1,0%	-	1,0%	2,0%
Самата общност не иска да се променя	1,0%	-	2,0%	-
Не се коментира общинските неуредици/ канализация,	1,0%	-	2,0%	-
Разглеждат се частни интереси	0,5%	2,0%	-	-
Интересуват се от проблемите ни	0,5%	2,0%	-	-
Проблеми със здравето осигуряване	0,5%	-	1,0%	-
Не се търсят решения	0,5%	-	1,0%	-

Бихте ли споменали имената на някои медии, които според Вас отразяват обективно проблематиката на Вашата етническа общност?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Би Ти Ви	52,5%	68,0%	49,0%	44,0%
Канал 1	45,5%	54,0%	42,0%	44,0%
Нова Тв	14,5%	10,0%	18,0%	12,0%
Дневен Труд	7,0%	18,0%	1,0%	8,0%
Хоризонт	6,0%	12,0%	3,0%	6,0%
24 часа	5,5%	12,0%	2,0%	6,0%
Нов Живот	5,5%	16,0%	-	6,0%
Скат	4,5%	2,0%	3,0%	10,0%
Дарик	3,0%	8,0%	-	4,0%
Арда / Арда Нюз	2,5%	6,0%	-	4,0%
Шуменска Заря	2,0%	4,0%	2,0%	-
Канал 3	2,0%	2,0%	3,0%	-
Рила ТВ	2,0%	-	4,0%	-
Монт 7	1,5%	-	3,0%	-
Огоста	1,0%	-	2,0%	-
7 дни	1,0%	-	2,0%	-
Шумен	1,0%	-	2,0%	-
Дупница +	1,0%	-	2,0%	-
Отзвук	1,0%	-	-	4,0%
7 дни	1,0%	2,0%	-	2,0%
Други	11,0%	12,0%	13,0%	6,0%
Не знае/ без отговор	21,0%	8,0%	23,0%	30,0%

А бихте ли споменали имената на някои медии, които според Вас отразяват необективно проблематиката на Вашата етническа общност?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Дневен Труд	2,5%	2,0%	4,0%	-
Би Ти Ви	2,5%	2,0%	4,0%	-
Нов Живот	1,0%	4,0%	-	-
24 часа	1,0%	-	2,0%	-
Ем Сат	1,0%	2,0%	1,0%	-
Други	4,0%	8,0%	2,0%	4,0%
Не знае/ без отговор	90,5%	90,0%	88,0%	96,0%

Знаете ли имената на журналисти, които се занимават с теми, отнасящи се до Вашата етническа общност? Ако знаете, бихте ли ги казали?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
Знае имена	30,0%	48,0%	33,0%	6,0%
Кеворк Кеворкеан	16,0%	36,0%	14,0%	-
Валя Ахчиева	9,5%	14,0%	11,0%	2,0%
Миглена Ангелова	7,5%	16,0%	7,0%	-
Генка Шикерова	2,0%	4,0%	1,0%	2,0%
Юксел Кадриев	2,0%	6,0%	1,0%	-
Маргарита Михнева	2,0%	4,0%	2,0%	-
Ани Салич	1,5%	4,0%	1,0%	-
Волен Сидеров	1,0%	4,0%	-	-
Венелин Петков	1,0%	-	1,0%	2,0%
Слави Трифонов	1,0%	-	2,0%	-
Други	11,5%	10,0%	15,0%	6,0%
Не знае имена	70,0%	52,0%	67,0%	94,0%

Според Вас, на кого бихте имали по-голямо доверие относно достоверността и обективността на информацията: на журналисти с етнически произход като Вашия или на журналисти-българи?

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА	200	50	100	50
На журналисти от неговата етническа общност	13,0%	2,0%	24,0%	2,0%
На журналисти-българи	2,5%	-	5,0%	-
Еднакво на едните и на другите	69,5%	86,0%	48,0%	96,0%
Не може да прецени	15,0%	12,0%	23,0%	2,0%

Пол

	Етническа общност			
	ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани

БАЗА		200	50	100	50
Мъж		52,5%	54,0%	53,0%	50,0%
	Жена	47,5%	46,0%	47,0%	50,0%

Възраст

		Етническа общност			
		ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА		200	50	100	50
16-24		12,5%	10,0%	15,0%	10,0%
25-34		22,5%	18,0%	31,0%	10,0%
35-44		19,0%	20,0%	17,0%	22,0%
45-54		27,5%	28,0%	22,0%	38,0%
55-64		12,0%	18,0%	11,0%	8,0%
65+		6,5%	6,0%	4,0%	12,0%
Средна възраст		42,1	44	39,2	46,1

Семейно положение

		Етническа общност			
		ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА		200	50	100	50
Неомъжени/неженени		13,5%	18,0%	12,0%	12,0%
Семейни или живеещи заедно без брак		75,5%	68,0%	76,0%	82,0%
Разведени/ разделени		6,5%	10,0%	7,0%	2,0%
	Овдовели	4,5%	4,0%	5,0%	4,0%

Образование

		Етническа общност			
		ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА		200	50	100	50
Без образование		3,5%	-	7,0%	-
Начално образование		15,0%	4,0%	26,0%	4,0%
Основно образование		37,0%	34,0%	45,0%	24,0%
Средно общо образование		12,5%	10,0%	6,0%	28,0%
Средно специално образование		26,5%	46,0%	15,0%	30,0%
Висше/ полувисше образование		5,5%	6,0%	1,0%	14,0%

Заетост

		Етническа общност			
		ОБЩО	Турци	Роми	Българо-мохамедани
БАЗА		200	50	100	50
Работещи на пълен работен ден		41,0%	58,0%	24,0%	58,0%
Работещи на непълен работен ден		4,5%	-	9,0%	-
Учаци (студент/ученик)		3,0%	-	4,0%	4,0%
Пенсионери		14,5%	16,0%	14,0%	14,0%
Домакини		2,5%	4,0%	3,0%	-
	Безработни	34,5%	22,0%	46,0%	24,0%

GfK – България, януари 2005